

BIBLICUM ŚLĄSKIE

KURS WPROWADZAJĄCY

Wykład VI – Pismo Święte w Tradycji i nauczaniu Kościoła

Co Bóg do nas mówi przez Pismo? Czyli o objaśnianiu sensu biblijnego w Kościele.

Od początku czytaniu Pisma Świętego towarzyszyło jego wyjaśnienie i interpretacja. Szukano nie tylko zrozumienia co Bóg kiedyś powiedział do ludzi, ale również zastanawiano się, co Bóg teraz przez te same Pisma mówi do człowieka. I tak, poprzez wnikliwą lekturę Biblii starano się dać odpowiedź na problemy danej chwili i czasu.

Świadectwem poszukiwania sensu biblijnego jest tradycja i nauczanie Kościoła, związane z Pismem Świętym. Praktyka objaśniania tekstów świętych sięga czasów biblijnych. Została rozwinięta przez pisarzy chrześcijańskich, zwanych Ojcami Kościoła, a następnie przez biblistów.

Wyjaśnianie Pisma Świętego w czasach biblijnych

Początki refleksji nad Słowem Bożym pochodzą od proroków i mędrców Izraela. Dawne teksty ksiąg świętych zostały odczytane przez nich w świetle wydarzeń im współczesnych. I tak np.: Izajasz opisał powrót z niewoli babilońskiej, jako nowe wyjście z niewoli egipskiej, a autor Księgi Mądrości widział w plagach egipskich i ucieczce przez Morze Czerwone, wyzwolenie spod ucisku i zapowiedź ostatecznego zwycięstwa.

Sam Jezus wiele razy objaśniał Pisma, wskazując na siebie jako tego, na którym wypełniają się lub spełnią się proroctwa mesjańskie Starego Testamentu. Tak było w synagodze w Nazarecie, gdy przeczytał fragment z Księgi Izajasza, a także podczas spotkania na drodze do Emaus. Zależało więc Jezusowi, by apostołowie cały czas widzieli i rozumieli Jego posłannictwo i dzieło właśnie w kontekście Starego Testamentu. Dokonało się to w pełni dopiero po Zmartwychwstaniu Jezusa, wraz z otrzymaniem daru Ducha Świętego.

Idea spełnienia się zapowiedzi prorockich stała się więc dominującym tematem w nauczaniu apostołów. Nowy Testament przekazał nam mowy Piotra i Pawła, a także ewangelizację przeprowadzoną przez diakona Filipa, które to przywołują Pismo Święte dla udowodnienia, że Jezus jest obiecany i oczekiwanym Mesjaszem.

Piotr w dzień Pięćdziesiątnicy odczytał w duchu mesjańskim Psalm 16. (Dz 2,30-31), Paweł przemawiając do Żydów w Antiochii Pizydyjskiej stwierdził mesjańskość Psalmu 2. (Dz 13,27.34-37), a diakon Filip z fragmentu pieśni Izajasza o Słudze Pańskim wyprowadził Dobrą Nowinę o Jezusie (Dz 8,30-31.34-35).

Autorzy Nowego Testamentu rozwinęli dalej interpretację Pisma, nie poprzestali na odniesieniu do Jezusa samych tylko proroctw i tekstów, ale zaczęli Go odnajdywać w postaciach i wydarzeniach Starego Testamentu. Ewangelista Mateusz opowiadając o rzezi niewiniątek i nakazanej przez anioła ucieczce do Egiptu, zdaje się porównywać małego Jezusa do Mojżesza, którego życie także było zagrożone, i który został cudownie ocalony.

Ten sposób odczytywania nazywa się dzisiaj typologią, bo osoba lub wydarzenie ze Starego Testamentu są postrzegane jako typ, czyli zapowiedź Chrystusa lub rzeczywistości z nim związanej.

Interpretacja patrystyczna Pisma Świętego (typologia, alegoria i teoria)

Wcześni pisarze chrześcijańscy (II wiek), wzorując się na tekstach Nowego Testamentu często podejmowali typologię jako drogę do objaśnienia Biblii. Wielu z nich wskazywało np. na Izaaka jako typ-zapowiedź Jezusa i rozwijało ten wątek. Podkreślali, że tak jak Abraham nie wahał się złożyć swego syna Izaaka w ofierze, tak Bóg Ojciec oddał Jezusa jako ofiarę na krzyżu. Ponadto według nich, Izaaka i Jezusa łączy też fakt, że obaj sami wnoszą na swych ramionach drewno potrzebne do złożenia ofiary.

Innym przykładem typologii jest interpretacja przejścia przez Morze Czerwone jako zapowiedzi chrztu.

Zdarzało się jednak, że niekiedy aż do przesady dopatrywano się powiązań Jezusa ze Starym Testamentem. Na przykład Justyn Męczennik znajdował zapowiedzi krzyża Chrystusa niemal w każdym kawałku drewna wspomnianym w Starym Testamencie. Inni z kolei chwyтали się każdego słowa „baranek” jako dotyczącego Chrystusa.

Odnajdywanie typów nie było jedynym zajęciem wczesnych komentatorów. Aby wytłumaczyć niejasne fragmenty Biblii, albo zastosować je do własnych czasów sięgnęli po alegorię. Alegoria była rodzajem rozwiniętej metafory, w której danemu wydarzeniu nadaje się inne niż dosłowne znaczenie. W stosunku do typologii pozwalała na wskazanie o wiele szerszego sensu. Typologia była prostą i bardziej ograniczoną formą alegorii.

Objaśnianie Pisma Świętego za pomocą alegorii rozwinęło się w chrześcijańskiej szkole w Aleksandrii. Interpretacja alegoryczna opierała się na założeniu, że obok sensu wyrazowego, dosłownego, istnieje także znaczenie ukryte tekstu, lecz poznawalne jedynie dla doskonałych.

Najwybitniejszym przedstawicielem szkoły aleksandryjskiej i zwolennikiem alegorycznego wykładu Pisma Świętego był Orygenes. Przyjmował on trzy poziomy znaczenia tekstu biblijnego: pierwszy -dosłowny (wyrazowy), drugi – moralny, mający na uwadze postępowanie chrześcijanina i trzeci –symboliczny, do którego dochodzi się poprzez

alegorię. Czasem Orygenes łączył te dwa ostatnie znaczenia (moralne i symboliczne) i mówił tylko o sensie dosłownym i duchowym. Przy czym sens wyrazowy był dla niego mniej ważny i stawiał go na drugim planie.

Podjęcie alegoryczne dawało okazję do wielu nadużyć. Czasami znaczenie alegoryczne zbyt daleko odchodziło od zapisanego tekstu i intencji autorów natchnionych. Jako odpowiedź na tendencje alegoryzujące w wyjaśnianiu Biblii pisarze skupieni w Antiochii Syryjskiej zaczęli interpretować Pismo Święte w sposób bardziej wyważony.

Mimo, iż nie negowano wielorakich znaczeń ukrytych w tekście biblijnym, nalegano by bliżej trzymać się tekstu i skupiać się przede wszystkim na tym co zapisane. Zapoczątkowana w III wieku szkoła antiocheńska rozwinęła interpretację tekstów świętych, podkreślając ich sens wyrazowy.

Wśród znaczących pisarzy tego ośrodka byli Diodor z Tarsu oraz jego uczeń Jan Chryzostom. Jako wstęp do poszukiwań sensu wyższego Pisma Świętego, zwanego *teoria*, Diodor skupiał się na poznaniu historycznych okoliczności powstania tekstu. Skrupulatnie pilnował, by wszystkie *teoria*, a więc poznane znaczenia, były zakorzenione w tekście i nie rodziły się w wyobraźni interpretatora.

Wpływ szkoły antiocheńskiej nie trwał długo. Zniknął około V wieku. Oddziaływanie alegorystów trwało dłużej, można je jeszcze odnaleźć nawet w XIV wieku. Nie ulega wątpliwości, że trzeba przyjąć i połączyć oba sposoby wyjaśniania Pisma Świętego: dosłowny i alegoryczny.

Nowożytne kierunki interpretacji Biblii

Od XVI do XVIII wieku objaśnianie sensu tekstów biblijnych przeżywało swój wielki rozwój. W tych czasach było wielu świętych i uczonych komentatorów Pisma Świętego. Szukali oni przede wszystkim sensu wyrazowego. W interpretacjach zaczęto odwoływać się do wiedzy z zakresu geografii i archeologii Ziemi Świętej.

W kolejnych wiekach XIX i XX wyjaśnianie Biblii oparto o metodę historyczno-krytyczną. Po wcześniejszym oczyszczeniu z błędnych założeń, została ona przejęta na grunt biblistyki katolickiej od uczonych protestanckich. Z wielkim powodzeniem stosował ją dominikanin Maria Józef Lagrange, wielki autorytet biblijny tego czasu i założyciel Szkoły Biblijnej (Ecole Biblique) w Jerozolimie. Za nim, tą drogą naukową poszli inni znakomici współcześni bibliści.

Znaczącym poparciem dla pogłębionych badań biblijnych były dokumenty Kościoła. Objawienie Biblii spotęgowało się z chwilą wydania encykliki Piusa XII *O rozwoju nauk biblijnych – Divino afflante Spiritu* w 1943 roku. Papież zalecał właściwe tłumaczenie

wyrazowego sensu słów i poszukiwanie sensu duchowego (mistycznego). Kolejne dokumenty rozwijały naukę Kościoła na temat Pisma Świętego i jego wyjaśniania.

Szczególne miejsce w objaśnianiu Pisma Świętego zajęła *Konstytucja dogmatyczna o Bożym Objawieniu- Dei verbum* z 1965 roku. Podkreśliła ona, że komentator powinien uważnie badać, co „*autorzy natchnieni chcieli wyrazić i co Bogu spodobalo się ich słowami ujawnić. Bóg bowiem w Piśmie Świętym przemawiał przez ludzi, na sposób ludzki*”.

Najnowszym dokumentem ściśle i specjalnie związanym z objaśnianiem Biblii jest pouczenie Papieskiej Komisji Biblijnej z 1993 roku - *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele*. Dokument dokonuje przeglądu i oceny spotykanych metod wyjaśniania tekstów świętych. Obok metody historyczno-krytycznej przedstawia metodę analizy literackiej, metodę opartą na tradycji oraz metodę odwołującą się do nauk humanistycznych, a także dwa „podejścia” do Pisma Świętego: podejście teologii wyzwolenia i podejście feministyczne. Papieska Komisja Biblijna omawia także sensy biblijne (dosłowny, duchowy i pełniejszy) oraz interpretację Pisma Świętego w tradycji biblijnej.

Podsumowując: Od samego początku Pismo Święte było wyjaśniane w Kościele, we wspólnocie wierzących i w liturgii. Nad jego poprawnością interpretacji dosłownej i duchowej, czuwał i czuwa Urząd Nauczycielski Kościoła. Kościół nie jest jednak „nad” Pismem Świętym, lecz „pod” Pismem Świętym. Zostało mu ono powierzone aby je strzegł i autentycznie interpretował.

ks. dr Tomasz Kusz